

0020 A 231
6

Just:
III. C. 1.

W

19

DISSERTATIO EPISTOLICA,

QVA

PATRES
PRIORVM SAECVLORVM
IDOLOLATRIAE
ROMANENSIVM IVDICES
SISTVNTVR,

AD

VIRVM

PRAENOBILISSIMVM, PRAECLARISSIMVM
ATQVE AMPLISSIMVM

IOANNEM DIEDERICVM
WINCKLERVM, A. M.

ELOQVENTIAE ET PHILOSOPHIAE PRACTICAE
IN ATHENAEO HAMBVRGENSI PROFESSIONEM

SOLEMNITER AVSPICANTEM,

AUCTORE

FRIDER. MATTHAEO REIMBOLDO
HAMBVRGENSI.

D. XIII. DECEMBRIS A. R. S. MDCCXXXVI.

DESSERTATIO HISTORICA

QUA

PARTES

PRIORVM SACRILEGORVM

IDOLOLATRIAE

ROMANENSIVM INDICES

SISTENTVM

AD

VIRVM

FRANCOBISSEVM ET

ALOTVM AMPLVM

IOANNEM DIEDERICVM

WINKLERVM A.M.

PROFESSORIS ET PRAEPOSITI

LIBRARII HANNOVERENSIS

COMMITTENS ASSICATVM

AVCTORE

FRIDERICO MATTHAEO REIMBOLDO

HANNOVERENSIS

MDCCCLXXXVII

V I R
PRAENOBILISSIME , PRAECLARISSIME,
AMPLISSIME,
COGNATE, FAVOR ET AMICE
HONORATISSIME,

G*Um iam lux hodierna me voti
illius compotem faciat, quod in
data ad TE sub initio huius
anni dissertatione epistolica
nuncupavi: cum hoc die exo-
ptatissima mihi redeat occasio,
de amplioribus industriae TVAE ac soler-
tiae, qua hic Lipsiae maxima cum laude, maxi-
maque*

A 2

maque felicitate in litteras incubuisti, prae-
miis **TIBI, VIR PRAECLARISSIME,**
quam sincerissime gratulandi; ego quidem, qui-
bus verbis laetitiam, quam hac ex re percipio,
ostendam **TIBI** ac demonstram, vix inuenio.
Ipse minime ignoras, **FACTOR ET AMI-
CE AMANTISSIME,** quanto ego per-
fusus fuerim gaudio, cum renunciatum mihi ef-
set, **TE** in locum magni **FABRICII** nostri (quem
etiam post fata quilibet, qui merita tanti viri
in rempublicam litterariam optima paullo accu-
ratius perspexit, honore maximo prosequitur)
ab Amplissimo, quod Hamburgi floret, collegio
Scholarchali delectum, et a Senatu Magnifico,
cui patriae nostrae salus maximopere curae cor-
dique est, beneuole esse vocatum, ut in Athe-
naeo eloquentiam et philosophiam practicam pu-
blice doceres. Hinc **TV** etiam ipse, quoniam
de integerrimo in **TE** animo meo es persuasus,
facillime augurari poteris, quanta hocce die
laetitia complear, quo **TE** in consessu maxi-
morum virorum verba facientem, et munus
hocce grauissimum solemniter auspicantem
menti

menti meae sisto. Pro tenerrimo tamen,
quo in **TE** feror, amore, temperare mihi
non possum, quin dulcissimum huncce animi
affectum leui penicillo adumbrare, ac publice
TIBI eundem comprobare elaborem. Sit au-
tem in praesenti laetabundae mentis meae te-
stis lucubratio quaedam subseciui temporis, qua
patres priorum saeculorum idololatriae roma-
nensium iudices sistere studui. Probe enim per-
spexi, semper **TE** illa, quae ad historiam sa-
cram et antiquitates ecclesiasticas spectant, ma-
ximis in deliciis habuisse, et ingenuam iisdem,
sedulamque consecrassè operam. Accipe idcir-
co beneuole qualecunque hoc schediasma, quod
TIBI hodie laetitiae et candoris mei pignus
offero. Sisque persuasus velim, me nunquam
non **DEVM** praepotentem pro salute **TVA**
ac incolumitate imploraturum esse. Seruet **TE**
DEVS diu, omnique prosperitate exornet:
illis vero bonis, quibus iam gaudes, insignibus
exoptatissimam addat perennitatem. Sis, vo-
neo, decori **Hamburgensi** sapientiae domicilio,
erudito orbi ornamento praestantissimo, ante-
cesso-

cessorem TVVM longe celeberrimum non
aequando tantum fama et gloria, verum etiam
superando. Nec infauiste TIBI amplissimum
hocce, quod hodie suscipis, munus viam fore ar-
bitror, adscendendi aliquando felicissime ad PA-
TRIS SVMMÆ REVERENDI, PA-
TRONI MEI ET AVVNCVLI AETER-
NVN VENERANDI, Auique beati
dignitatem, honoremue. Hisce vale, VIR
PRAECELLENTISSIME, CO-
GNATE, FAVOR ATOVE AMI-
CE SPECTATISSIME, et quo me huc-
usque profecutus es amore ac favore, eidem
quoque in posterum me commendatum esse
iubeas, maximopere a TE
contendo.

בשם

בשם הקבה:

§. I.

St illud moris romanensium pessimi, *Instituti ratio*,
vt nunquam non euangelicae no-
strae doctrinae insidias struant, ean-
demque tollere allaborent; sua ve-
ro placita, quorum antiquitatem, vt
fucum faciant imperitis, maximope-
re iactitant ^α), magis magisque
hominum animis instillare omnem
moueant lapidem. Constat hoc in-
ter omnes, vsuque et experientia deprehenditur, vt mi-
rum sit, si quis hac de re dubitare velit. Eo magis proinde
conful-

^α) Vt vnicum tantum ex recentioribus adducam, prodeat IGNATIUS
HYACINTHVS AMAT DE GRAVESON, celeberrimus nostra aetate
S. Facultatis Parisiensis Doctor, collegii Casanatenis Theologus et Ord.
Fratrum Praedicator. Hic in *historia ecclesiastica variis colloquiis digesta*
totus in eo est, vt quavis data occasione istud inculcet, doctrinam ec-
clesiae romano-catholicae vnam eandemque esse cum doctrina apo-
stolorum, virorum apostolicorum et patrum, qui prioribus a Christo
nato saeculis ecclesiae praefuerunt. Ita ex gr. tom. VI. colloqu. III.
p. 72. edit. Venet. ann. MDCCXXVI. *doctrina*, inquit, *ecclesiae romanae sola, vt*
in praecedentibus colloquiis ostendimus, verae pietatis est magistra, catho-
licae doctrinae vindex, pulcherrimus primaeuae antiquitatis archetypus:
quae sola auitam fidem a sanctis olim senel traditam, illibata patrum
dogmata, conciliorum decreta, omnia veteris ecclesiae symbola, Christia-

consultum est, immo necessarium, animum applicare ad illorum theologiae, quo eo aptiores nos reddamus, qui resistere istis, et fraudes eorundem detegere possimus. Hinc mihi in praesenti est animus, rimari istum eorum cultum, quem angelis, sanctis, Mariae in primis, horumque reliquiis, hostiae consecratae, imaginibus et papae denique exhibere plerique minus erubescunt. Disquisiturus autem sum hac vice, num ob cultum hunc romanenses sint idololatrae, an vero iniuria illis inferatur, si quando illius criminis accusentur β). Cum autem, quod neminem fugit, maximi omnino fiant plerisque pontificiis patrum effata γ): cumque inde ea communis sit in ecclesia romana quærela, *haereticos*,

quos

nae religionis mysteria, et publicum cultum, DEOque dignum, ab ipsi apostolorum temporibus ad hanc usque aetatem nostram iugiter retinuit. Vide sis eundem tom. I. pag. 89. p. 132. p. 176. tom. V. p. 96. p. 187. seqq. et alibi passim: in primis tom. VII. p. 208-213, pro virili laborat, ut ostendat, romanam ecclesiam solam esse, quae vere dici debeat apostolica. De nostra vero, quam secundum scripturam sacram profitemur, doctrinam, tom. VI. colloq. III. p. 71. hunc in modum disserit: certe Ioannes Wicleffus prolapsus Caluino et Luthero, qui eosdem errores ex illo virulento fonte hausserunt, et in huius haeresiarchae schola edocti, Wicleffistarum doctrinae societate gloriantur, ut aliquam antiquitatem novis suis erroribus accersere possint.

β) Pii nostri confessores, in libris ecclesiae nostrae symbolicis, quandoque pontificios idololatriae arguunt. Vide articulos *Sinalcaldicos, part. II. p. 305.* edit. RECHENBERGII, ubi de missa docent, esse illam prae omnibus aliis pontificiis idololatriis summam et speciosissimam, vid. et pag. 309. Pariter cultum angelorum et sanctorum, qui apud istos obtinet, idololatricum pronunciant, *artic. III. p. 311. hoc enim*, inquit, *idololatricum est, - - - hic ergo idololatricus cultus de angelis et defunctis sanctis si sublati fuerit etc.* et pag. 316. *papam vi ad idololatriam cogere.* Conf. et catechismus maior, praecip. I. p. 405.

γ) Tollatur patrum et conciliorum auctoritas, et omnia in ecclesia erunt ambigua, dubia, pendentia, incerta: dispersa sunt IOANNIS ECCII verba, in *enchiridio suo controuersiarum, artic. de conciliis*, apud IOANNEM GERHARDVM, in *confessione catholica, lib. I. part. II. cap. 13. fol. 106.* edit. Francof. ann. MDCLXXIX. ubi plura huc pertinentia deprehendes. Quibus adde, qui luculenta eiusdem rei praebent exempla, ut ceteros taceam, IACOBYM BILLIUM BRVNAEVM, et ex recentioribus HONORATVM DE SANCTA MARIA. Ille abbas S. Michaelis in Eremito, scriptor saec. XVI. monachus Benedictinus, monente IGHYAC. AMAT DE GRAVESON, lib. cit. tom. VII. colloq. V. p. 174.

quos subinde crepant, non patrum, non totius ecclesiae, sed solum scripturae auctoritatem admittere, ut se non catholicos, sed ab euangelio euangelicos vocari velint d): idcirco iamiam non tam de scripturae sacrae, nedum solius, quam patrum priorum quatuor in primis a nato Christo saeculorum testimoniiis et effatis ero sollicitus, ut argumentum quoddam domesticum, siue κατ' οὐδωρον ε) in praesenti suppeditem. Ve-

B
rum

latinam suam *lucubrationum* s. IOANNIS DAMASCENI versionem, quae Parisiis anno MDLXXVII. publici iuris facta est, eo potissimum nomine est aggressus, ut effrenem haereticorum (verba sunt GRAVESONII l.c.) in contemnendis sanctorum patrum et veterum theologorum operibus audaciam rerunderet, quemadmodum etiam ipsemet testatus in *epist. nuncupat. ad cardinalem, Carolum Borbonium, archiepiscopum Rothomagensis*; cuius hinc verba GRAVESONIVS, loc. cit. excitatur operibus iuuenes ad lectionem operum patrum et veterum theologorum inferere, operae pretium duxit. Pariter hic (HONORATUS DE SANCTA MARIA) in libro Parisiis an, MDCCXII. et MDCCXVII. duobus tomis in 4. gallico idiomate euulgato, cuius index est: *reflexions sur les regles et sur l'usage de la critique etc. tom. I. diff. 2. artic. 6. p. 137 seqq.* patrum, veterumque scriptorum ecclesiasticorum venerationem mirum in modum inculcat, eorumque dicta et testimonia non, nisi ob grauissimas praegnantissimasque rationes, reiicienda esse contendit, praesertim, si ipsam religionem quodammodo attingant, ne sententias haereticorum sequi, necesse sit: teste IO. FRANC. BVDDO, in *isagoge historico-theologica, lib. II. cap. III. p. m. 599.* Tanti plerique Romanensium faciunt patrum scripta et effata. Conf. et GRAVESONIVS, *tom. II. p. 71.*

d) Vid. in primis FRANCISC. COSTERVS, in *enchiridii praefat. de moribus haereticorum, antith. p.* ROBERT. BELLARMINVS, *de verbo DEL. lib. IV. cap. 8.* THOMAS STAPLETONVS, *de principio fidei, lib. II. cap. 6.* GREGORIUS DE VALENTIA, in *analisi fidei catholicae, lib. VI. cap. 3.* IAC. HYAC. AMAT DE GRAVESON, *tom. I. p. 87. tom. II. p. 69.*

e) Ex patrum enim verbis et factis non sunt exstruendi articuli fidei: bene inquit MARTINVS LVTHERVS, in *artic. Smalcaldicis, part. II. artic. 2. p. 300.* Et optima sunt IO. FRANC. BVDDI verba, in *praefat. ad IOSEPH. BINGHAMI origines ecclesiasticas, p. 4.* edit. IO. HENR. GRI-SCHOVII Halae anno MDCCXXIV. non utique, scribit, praesidio, quod ipse quoque ecclesiae euangelicae doctrina haud leue in antiquitate ecclesiastica inuenit, magnopere indigemus, cum romanensibus ex sola scriptura sacra ita obuiam ire queamus, ut victas dare manus cogantur, prouocando-

rum vt illud, quod volo, eo facilius pateat, ita instituum rationes meas, vt prius generalia quaedam de natura & indole idololatriae sim praemissurus, patrum dictis confirmanda; deinde cultu isto romanensium lectori ob oculos posito, a patribus eiusmodi cultum pro idololatrico fuisse habitum, ostendam.

§. II.

*Idololatriae
definitio
verbalis.*

Quod si etymon vocis spectes, idololatria est cultus, siue seruitus idoli. Est enim ex duobus composita vocabulis: εἰδωλον et λατρεῖα. Ad prius quod attinet, saepius occurrit in scriptura sacra ζ); est vero a verbo εἰδεσθαι, quod innuit *videri, assimilari*: notatque per se, siue generaliter idem, quod το εἶδος, formam, speciem, faciem, quamlibet nimirum similitudinem et repraesentationem rei alicuius, siue verae, siue fictae η). Speciatiim vero et vsu ecclesiastico idolum significat non modo imaginem arte factam rei alicuius, quae religiose colitur, siue numen sit verum, siue fictitium; sed etiam omnem rem, cui cultus diuinus defertur, seu omne numen falsum absque imagine, siue hoc merum sit superstitionis figmentum, siue creatura realiter subsistens, et diuina aestimatione, seu cultu diuino insignitum θ). Vox autem

λατρεῖα

que ad ecclesiae auctoritatem id demum efficiant, vt omnes intelligant, apud verum legitimumque iudicem se causa cecidisse. Cum vero illud insuper, quo vnice adhuc se tumentur, munimentum, veteris ecclesiae auctoritatem illis iidem eripimus, nobisque vindicamus: nostra eo certior non minus, quam clarior et euidetior redditur victoria. Errantque magnopere, si nos hocce pugnae genus detrectare, sibi persuadeant; ad quod eo lubentius potius descendimus, quo certiores sumus, potiorum saltem melioremque veteris ecclesiae partem a nostris stare partibus.

ζ) Ex gr. 1. Cor. VIII, 4, 1. Io. V, 21.

η) Confer IOANNEM CASPARVM SVICERVM, in *thesauro ecclesiastico*, VOC. εἰδωλον, tom. I. fol. 1008. edit. Amstelod. ann. MDCCXXXVIII.

θ) Vid. IOANNES VALCKENIER in libro, qui inscriptus: *Roma paganizans*, cap. II. pag. 10. seqq. edit. Francker. ann. MDCLVI. vbi discrimen, quod pontificii inter idolum et imaginem quaerunt, nihili esse faciendum, erudite ostendit. Vid. et IO. CASP. SVICERVS, l. c. fol. 1009.

λατρεω est a verbo λατρευω, *seruio, colo*, quod idem est, ac δουλευειν; neque vocabula λατρευειν ac δουλευειν, et λατρεω ac δουλεια inter se differunt. In genere enim vtrumque vocabulum, λατρεω aequae ac δουλεια, denotat seruitutem, cultum, non vero religiosam adorationem. Interim & vocabulum vtrumque, ad diuersa obiecta relatum, diuersos induit sensus, ita vt δουλεια aequae ac λατρεω DEO debita, diuinum cultum religiosamque adorationem significet, hominibus autem delata, cultum ciuilem, politicum, ex lege debitum ε). Praetereo iam, verbum δουλευειν e contrario in lxx. virali versione pariter ac in libris noui foederis saepius, quam ipsum vocabulum λατρευειν adhiberi de cultu vere diuino, soli DEO vero competente. Discimus enim in scholis exegetarum, voces λατρευειν et λατρεω, in vtriusque foederis libris tricies de religioso DEI cultu legi, vocabula vero δουλευειν et δουλειαν tricies nouies κ). Pluribus, quae diximus, exponunt IO. ADAMSCHERZERS λ), IOAN. VALKENIER μ), IO. CASPAR. SVICERVS ν), et DANIEL CHAMIER ξ),

§. III.

Observarunt autem dudum viri celeberrimi ο), quod *Idololatriae* vox λατρεω in compositione τς ειδωλς semper notet apud *definitio realis.* exteros et sacros scriptores totum complexum cultus religiosi, siue per δουλευειν, σεβειν, προσκυνειν, vel quoduis aliud vocabulum exprimat, modo cultus soli DEO vero debitus in-

B 2

telli-

ο) Hinc in lxx. virali versione λατρευειν de seruitute hominibus praeflita occurrit, v. c. Deuter. XXVIII, 48. και λατρευσεις τοις ιχθυοις σου, it. Levit. XXIII, 7.

κ) Confer ex gr. Iudic. II, 7. I. Reg. VII, 3. XII, 14. II. Chron. XXX, 8. Matth. VI, 24. Act. XX, 29. Rom. VII, 6. XII, 11. XIV, 18. XVI, 18. Eph. VI, 7. Coloss. III, 24.

λ) in breuiulo theologico, p. 39.

μ) loc. cit. p. 14-17. ex glossariis, HESYCHIO, IO. LVDOVICI VIVIS commentario in Augustini libr. X. de ciuit. DEI, cap. I.

ν) in thesauro ecclesiastico, voc. λατρεω, tom. II. fol. 216.

ξ) in panstratia catholica, tom. II. lib. XIX. cap. 21. §. 7.

telligatur, de quo AVGVSTINVS π): *cultus deitati debitus est, cum sacra facimus, sacrificamus, vel aliqua nostra, siue nos ipsos religiosis ritibus consecramus.* Res itaque, per vocabulum idololatriae connotata, est ita superstitio, siue falsa persuasio, qua homo aliquid, quod nihil minus, quam verus DEVS est, pro vero DEO colit, aut illud, etiamsi pro DEO non habeat, cultu tamen, quo solum DEVM religiose venerari deberet, afficit: vel, vt verbis utar ALEXANDRI AB HALEIS ς), scriptoris saec. XIII. suo tempore doctoris irrefragabilis dicti: *idololatria est omnis cultus diuinus, qui exhibetur creaturae.* Edocet idem nos Paulus, quippe qui σ) gentilium idololatriam describit per *σεβασειν και λατρευειν τη κτισει παρα του κτισαντα*, *adorationem et cultum creaturae praeter creatorem;* et alibi τ) eam definit per *δουλευειν τοις μη Φυσει ουσι θεοις*, *cultum illorum, qui non natura dii sunt, sed tantum ex opinione hominum.* Obseruant enim interpretes quidam, *Φυσι* hic *τη θεσει* opponi υ), vt adeo *μη Φυσει θεος* idem sit, ac *θεσει θεος*, i. e. numen, quod ex hominum tantum opinione, voluntate ac instituto, tanquam numen, colitur, ceterum autem sua natura nil diuini habet. Obiectum itaque idololatriae est vel figmentum quoddam humanum, vel creatura vera, realiter existens, siue corporea sit, siue incorporea. Forma vero eiusdem consistit in actus religiosi delatione iis, qui non natura dii sunt. Religio enim est officium nostrum erga DEVM Optimum Maximum. Totidem proinde actibus idololatria committi potest, quot verus DEVS

ς) Vid. IOANNES VALKENIER, lib. cit. p. 15.

π) lib. X. de ciuit. DEI, cap. I.

ς) in part. II. Summae, quaest. 160.

σ) Rom. I. 25.

τ) Gal. IV, 8.

υ) sicut olim CHRYSIPPVS dixit, in libro *περι καλου*, apud DIOGENEM LAERTIVM, in vita ZENONIS, lib. VII. segmento 128. p. 440. edit. Amstelod. an. MDCCXII. *Φυσει το δικαιον ειναι, και μη θεσει, quod iustum, esse natura sua iustum, non ex opinione.* CONF. omnino Summe Reuerendi IOANNIS CHRISTOPHORI WOLFFII, Patroni nostri aeternum Venerandi, *curas philologicas et criticas, tom. II. ad Gal. IV. 8. pag. 749.*

DEVS religiose colitur. Est autem triplex, quem vero DEO debemus, religionis actus: Vel solum internus, amor nimirum super omnia, timor, et fiducia; Vel externus duntaxat, adoratio, cum maior, qua in honorem DEI festa instituntur, eriguntur templa, sacrificia offeruntur, figuntur vota, tum minor, qua totum corpus prosternimus, aut partem eius, caput vel genua inclinamus; Vel compositus ex interno et externo, qualis est inuocatio, quippe quae et animo fit et ore, partim vero absolvitur gratis agendis pro beneficiis collatis, partim orando pro continuatione eorum, aut nouorum collatione. Hunc cultum DEO vero nos debere, praeeunte scriptura sacra, omnes ac singuli christiani profitentur. Hinc idololatria committitur, quando actuum horum vel vnus aut alter, vel omnes simul iis deferuntur, qui non natura dii sunt. Qui fiduciam super omnia in illos collocat; qui religiose eos adorat et inuocat; qui commemorata reuerentiae signa rei cuidam, praeter DEVM, defert ϕ), in idololatriae crimen incurrit. Apprime tamen actus ille religionis externus, idololatricus, cum creaturae defertur, adoratio illa minor, distingui debet ab actu incuruationis mere ciuili. Fit hic in societate humana legitime, honoris et reuerentiae homini cuidam testandae gratia, absque vlla idololatriae labe χ). Exhibetur hic homini, vt impetretur ab eo beneficium quoddam peculiare, quod vires humanas non excedit; verum actus religiosus isti, qui bona spiritualia largiens habetur, aut mala spiritualia auertens, aut bona temporalia, ab hominibus neutiquam pendencia, concedens.

§. IV.

Verum, quod scopus noster a nobis exigit, de patrum *Patrum* consensu solliciti sumus, necesse est. Eandem plane illos ac nos idololatriae generatim spectatae habuisse notionem, *consensus 3* cognoscere licet ex eorum, quas scriptis suis inseruere, *3) quoad definitionem verbalem* idololatriae *idololatriae*

B 3

ϕ) Vid. 1. Reg. XIX, 18.

χ) conf. Genes. XXIII, 7. XXXIII, 3.

latriae definitionibus, cum verbalibus, tum realibus. Quasdam vero earum lectori beneuolo suppeditare sufficiat, ne omnes enarraturi limites, huic qualicumque opellae praescriptos, transiliamus. Attendamus, quid TERTVLLIANVS de illa senserit. Hisce ille mentem suam explicat ψ): εἶδος, inquit, formam sonat, ab eo per diminutiuum εἶδων aequè apud nos formulam facit, igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde idololatria omnis circa omne idolum famulatus et seruitus. Sic et ISIDORVS HISPALENSIS, doctor saec. vi. ornamentum sui temporis olim dictus, idololatriam per idolorum seruitutem seu culturam interpretatur ω). Verum haec quidem ad vocem, eiusque explicationem spectant.

§. V.

2) quoad
eius defini-
tionem rea-
lem.

Quod autem ad rem per idololatriae vocabulum significatam attinet, CLEMENS Alexandrinus, doctor saec. i. hancce ω) ita definit: εἰδωλολατρεία λεγεται εκ του ενος εις τους πολλους επινεμησις Θεου, idololatria dicitur ex vno in multos DEI attributio. Pariter, faecula π. et ιιι. clara reddens presbyter Carthaginienfis, TERTVLLIANVS, quem acris et vehemētis ingenii virum, quo nihil eruditius, acutius nihil, pronuntiauit HIERONYMVS α), illam β) exponit per το δις falsis seruire, et paucis interiectis ita scribit: idololatria DEO fraudem facit, honores illi suos denegans, et conferens aliis, ut fraudi etiam contumeliam coniungat. Idem de illa CYPRIANVS, saec. iii. doctor egregius, sentit γ), tunc idololatriam committit, docens, quando diuinus honor alteri datur, et hinc eidem opponit illud primi praecepti officium, quo solus DEVS est colendus. A GREGORIO Nazianzeno, saec. iv. qui ob solidam doctrinarum theologicarum cognitionem et defensionem

ψ) libr. I. de idololatria, cap. 3.

ω) libr. VIII. originum s. etymolog. cap. 10.

α) in Stromatum lib. III. fol. 464. edit. Paris. MDCXII.

β) in epist. ad Magnum Oratorem. Vid. et VINCENT. LIRINENSIS, in commentorio aduersus haereticos, quod sub nomine Peregrini edidit, cap. 24.

γ) libr. IV. de idololatria, cap. 11. γ) ad FORTVNATVM de exhortatione martyrii, cap. 1. et 2. tom. II. fol. 174. edit. Brem. MDCXC.

nem, olim *theologus κατ' ἐξοχην* appellatus δ), *ειδωλολατρεία* dicitur ε) *μεταθεσις της προσκυνησεως απο του πεποιημετος επι τω πισιωμετα, translatio adoracionis siue cultus a creatore ad creaturas.* Pariter disertè GREGORIUS Nyssenus: *ὁ το κτισμα, inquit ζ), προσκυνων, ειδωλολατρης εστι, qui creaturam adoratz, idololatra est.* Accedat hinc AMBROSIVS, siue potius HILARIUS, diaconus romanus, qui de idololatria haecce tradit η), *idololatria DEI honorem vsurpat, et vindicat creaturae.* Tandem prodeat AVRELIVS AVGVSTINVS, romanensibus prae ceteris celebris, quippe ad quem maximo opere, irritò quamvis conatu θ), confugiunt, vt distinctionem illam inter *λατρεων* et *δουλειων*, ipsis propriam, quodammodo defendant. Ille autem idololatras eos esse affirmat, qui *eiusmodi seruitutem idolis exhibent, quae debetur DEO.*

§. VI.

Verum haec patrum sententias adduxisse sat est, quia Respondet ex iisdem iam abunde, vt opinor, liquet, idem eos olim, tur dissentientibus quibusdam, tunc nimirum crimen hoc committi, quando honor et cultus, quem DEO debemus, creaturae cuidam exhibetur; nec idololatriae vocabulum tantum, cum creaturae, tanquam DEO, honor diuinus defertur, et accipien-
tibus.

δ) Vid. RVFFINVS Toranius, in *prolegom. ad libros Gregorii ab ipso versos.*

ε) in *orat. paneg. in nazalem Christi, siue orat. 38. fol. 620. edit. Paris. an. MDCXXX.*

ζ) in *oratione fanebri de Placilla, opp. t. III fol. 533. edit. Paris. ann. MDCXXXVIII.*

η) in *caput V. epistolae Pauli ad Ephesos.*

θ) Nam 1) nec ipse AVGVSTINVS distinctionem istam pro accurata habuit, quod POLYCARPVS LYSERVS, in *dissert. de invocatione sanctorum* Lipsiae an. MDCXXI. §. 62. probat ex eius *lib. X. de ciuitate DEI, cap. I. ex quaestionibus in Genesin, lib. I. quaest. 61. ex lib. de vera religione, cap. 55. ex tract. contra Faustum Manichaeum, lib. 20.* Multo minus *λατρεων* ac *δουλειων* pro oppositis cultus religiosi speciebus agnuit, quin potius illo religiosum, hoc autem vocabulo civilem insigniuerit cultum, quorum hunc etiam sanctis nos debere pronuntiauit, vid. *lib. X. de ciuit. DEI cap. 1.* 2) quamvis praeiussit AVGVSTINVS, ad patrum tamen auctoritatem, cum homines fuerint, ideoque nec naeuorum omnium expertes, in eiusmodi rebus, ubi omni in

fertur; quemadmodum dissentientes quidam fingunt d), sic quidem speciem quandam illius peccati describentes, non vero omnem idololatriae ambitum exponentes κ). Quos autem aduersus patrum definitionibus eam superaddo, quam primipilus idoli romani defensor, ROBERTVS BELLARMIVS

scriptura sacra destituitur fundamento, adstricti non sumus. Conf. et FRIDERICI BALDWINI dissertatio Wittebergae anno MDCCXIII. habitae, cuius index: *speculum idololatriae papalis*.

d) Est in his in primis GREGORIUS DE VALENTIA in *disput. 6. qu. 2. de idololatria, punct. 1. qui punct. 3.* illud ita explicat, quod is tanquam DEVM colat creaturam, qui et cultu quodam, quantum in se est, velis opinionem conciliari talem, qualis reuera in solam DEI maiestatem competit: et hinc punct. 6. concludit, romanenses non esse idololatrias, cum tale quid non audeant.

κ) Tres enim idololatriae species a theologis, praeunte scriptura sacra, constitui solent. Prima, eaque crassissima est, quando, neglecto omni veri DEI cultu, creatura, tanquam DEVS, colitur; altera, quando, praeter verum DEVM, creaturis quibusdam diuinus defertur honor et adoratio, istaeque in cultu diuino confociantur; tertia, quando DEVS verus colitur alio, quam in sacro codice nobis praecepit, et naturae eius spiritali aduersante modo. Vid. IOANNES VALKENIER, lib. cit. cap. 3. p. 22. et WHITGIFTVS, in libro, quo Anglicanam ecclesiam aduersus concilium Tridentinum defendit, qui inscribitur: *Defense of the Answer to the admonition, tract. 8. p. 152.* apud EDVARDVM STILLINGFLEETVM in den fleinern geistreichen Schrifften, Lipsiae an. MDCCXXXII. edit. part. II. p. 250. Optime etiam hac de re dissertit IO. BENED. CARPZOVIVS, in *isagoge in libras ecclesiarum Lutheranarum symbolicos*, pag. 540. edit. Lips. an. MDCCXIX. ad cultus, inquit, religiosi essentiam pertinet, ut totus nulli alii, quam DEO, tribuatur; et idololatria, huic cultui opposita, est non tantum, quando quis religiosum cultum alicui exhibet, tanquam Deo et primo principio; sed sufficit, si religiosum cultum exhibeat, qui DEVS non est, et ipso facto pro DEO habeat, etiamsi secundum opinionem suam enim pro DEO non agnoscat, sicut venter nonnullorum deus dicitur, Phil. III, 19. et auari dicuntur idololatrae, Coloss. III, 5 et Eph. V, 5. Nimirum non ad modum fiduciae hic respiciendum est, sed ad ipsam fiduciam, quae, quia religiosus est, soli DEO debetur, et nulli alii, praeter DEVM, tribui potest. Quamuis enim in ventre ac diuitiis non consideratur, ut primo principio, sed pro creaturis illa agnoscantur, tamen religiose coluntur, et dii ex illis efficiuntur, quando cor illis apponitur.

NVS dedit de idololatria sententiam: Diserte hic λ): *si latria, inquit, quae exhibetur imagini propter aliud, est idem cultus cum eo, qui exhibetur DEO, aequae colitur creatura, atque ipse DEVS, quae certe idololatria est. Nam idololatria est non solum, cum adoratur idolum relicto DEO, sed etiam, cum adoratur idolum simul cum DEO. Et IACOBUS SIMANCA, episcopus Hispanus, est idololatria, ait μ), cultus DEO debitus, creaturae exhibitus. Quod si proinde euicero, pontificios creaturis quibusdam diuinum impertire honorem, siue cultum, eundem fere cum eo, qui exhibetur DEO, abunde constabit, recte eos, sensu certe ecclesiastico et patristico dici idololatrias, nec adeo iniurios nos esse in eosdem, quando hocce istos notamus nomine. Sequimur enim eos, quos tanti faciunt, et a quibus nequitiam recedendum esse putant; vid. §. I. γ)*

§. VII.

Idcirco ad illud nos accingamus, ut contemplemur, an et quibusnam creaturis romanenses cultum diuinum deserant? Sunt vero hae partim incorporales, partim corporeae. Illae sunt angeli, beate defuncti et in primis Maria; hae partim inanimatae, hostia nimirum consecrata, imagines, in primis crucis signum, et reliquiae sanctorum, partim animata, nempe papa Romanus. De singulis his creaturis iam dispicendum erit, qua ratione easdem cultu quodam religioso afficiant. Equidem facile largior, non omnes latritiae partes his a pontificiis exhiberi; Vtinam vero nullas, largiri possem.

Obiecta
cultus ro-
manensium
religiosi
enarran-
tur.

§. VIII.

Deprehendimus autem coli angelos a pontificiis 1) actu quodam religioso interno, fiducia nimirum, quam soli DEO vero debemus. Tribuentes enim illis eiusmodi potentiam, 2) angelolatritia.

λ) de ecclesia triumphante, lib. II. cap. 24. in opp. rom. II. fol. 831. edit. Col. Agripp. an. MDCXX.

μ) in catholicis institutionibus, tit. 32. de idololatria, p. 246. ed. Rom. MDLXXV. Vid. EHINGERI historiae ecclesiasticae saeculum XV. p. 671. edit. Francof. MDCLIX. 4.

quae DEO vero competit, constituunt eosdem omnium fere bonorum non temporalium tantum, quae vires illorum permittunt, ex. gr. custodiae, ministerii, verum etiam spirituum, quae a nemine, nisi a DEO, expectari possunt, donatores, malorumque expulsores. Patet hoc ex precibus, quas ad illos fundunt, de quibus postea; et ex eo, quod blasphematis LAURENTIVS SVRIVS) de angelo Michaeli docet: illum nempe eos, qui festum ipsius fide et desiderio alacriter celebrant, ex omni difficultate et noxio occursum liberare, dare etiam iis salutarem gratiam, deducere quoque eos ad petitionem semper utilem et ad viam poenitentiae, iisque peccatorum procurare remissionem, et in iustorum stationem connumerare in regno caelorum. Quis vero est, qui hic nimiam in angelos collocatam fiduciam non perpiciat? Huic accedit 2) actus religionis externus, adoratio, et adeo maior illa, quod templa et aras illis exstruant, quemadmodum ipse BELLARMINVS, promachus romanae ecclesiae, fatetur Z). Hinc et vota illis nuncupant; id quod BELLARMINVS quidem excusare annititur, dum: DEO, inquit, vouetur in signum gratitudinis erga primum principium omnium bonorum, at sanctis vel angelis in signum gratitudinis erga intercessores, per quos a DEO beneficia accipimus: rem ipsam tamen negare nequit, ut potius postea o) sui oblitus concedat, formaliter votum DEO et sanctis simul fieri. Sic quoque THOMAS DE VIO, cardinalis Caietanus, de ecclesia romano-catholica fatetur π): sanctis absolute vouemus, sicuti DEO. Quid proinde mirum, quod festa in illorum honorem celebrant q), eademque fide velint celebrari, uti ex SVRIO certiores facti sumus. Praecipue vero notandus est 3) actus religionis compositus ex inter-

) de vitis sanctorum, tom. V.

Z) de ecclesia triumphante, lib. III. cap. 4. sacrae, inquit, domus non solum DEO, sed etiam sanctis recte aedificantur et dedicantur.

a) lib. cit. cap. 9.

π) in secundam secundae Thomae de Aquino, quaest. 88. art. 3.

q) conf. ROBERT. BELLARMINVS, de ecclesia triumphante, lib. III. cap. 16. vbi diserte docet, honorem dierum festorum immediate et terminatiue pertinere ad sanctos, sicut solum inuocationem.

interno et externo, quem illis exhibent, inuocatio nimirum, qua precibus istos adeunt de his vel illis non temporalibus tantum, verum etiam spiritualibus bonis conferendis, malisque depellendis. Cuiusmodi hæc est: *angele, qui meus es custos pietate superna, me tibi commissum salua, defende, gubernâ. Terge meam mentem vitiiis et labe fluentem, assiduusque precor mihi sis, releuesque cadentem.* Ita in litanis suis inuocant Michaellem, partim vt intercessorem: *summe regis archangele Michael intende, quaesumus, nostris temporibus. — tu DEVM obsecra pro nobis, vt mittat auxilium miseris;* partim vt auxiliatorem, adeo, vt leuamen indulgentiae ab eo petant: *Audi nos, Michael, angele summe, tu palam descende de populi sede, nobis ferendo opem Domini, atque leuamen indulgentiae.* Gabrielem ita inuocant: *tu nostros, Gabriel, hostes prosterne.* Raphaellem ita: *tu, Raphael, aegris asser medelam, morbos absterge, noxas dilue, nosque fac interesse gaudiis beatorum.* Quod si autem pontificii actus *λατρευειν* constituentes *σ*) exhibent angelis, vt vidimus, sequitur necessario, quod ipsam *λατρευειν*, siue cultum religiosum illis exhibeant. Et vereor, ne sic se similes reddant veteribus haereticis, qui ob cultum nimium angelis praestitum *Angelici* dicti sunt, de quibus vide AVGVSTINVM *τ*) et CAESAREM BARONIVM *υ*). Sequitur vero etiam hinc, quod sensu pa-

C 2 tristi-

σ) *Ara*, inquit AVGVSTINVS, contra Maximinum, Arianorum episcopum, lib. I. tom. VI. operum, testatur, haberi pro numine, cui erigitur. Et nominatim GVILIELMVS DVRANTES, siue DYRANDVS, cognomine *speculator*, episcopus saec. XIII. Mimatensis et legatus pontificis Romani (vid. MAIOLIVS in eius *vita*) in *rationali diuinorum officiorum*, lib. VIII. cap. ult. docet, ad latrîam pertinere templa et altaria, festiuitates, etc. INNOCENTIVS III. papa Romanus saec. XIII. in lib. III. de *mysteriis missae*, cap. XI. ad latrîam, inquit, pertinent templa, altaria, sacerdotia, sacrificia, et huiusmodi, quae sunt soli DEO exhibenda — ne forte si secus agatur, non theoschia, sed idololatria committatur. Ipse ROBERTVS BELLARMINVS, lib. I. de *Christo*, cap. 8. templum esse proprium latrîae signum, monet, et Christi deitatem ex templis, aris, festisque diebus probat.

τ) de haeresibus ad *Quodvultdeum*, cap. 39. tom. VI. operum.

υ) in *annalibus ecclesiasticis*, ad annum Christi 18. segmento 20. 21.

trifitico sint idololatrae, quia nimirum angeli sunt creaturae; creaturis autem praeter DEVM exhibere cultum, qui DEO competit, ex illorum sententia est idololatriae crimen committere: vid. supra §. V.

§. IX.

2) *bagiolatris.*

Pariter romanenses beate defunctos venerantur 1) actu religioso interno, credentes in eosdem et fiducialiter sperantes. Sicut enim CORNELIVS A LAPIDE ϕ); *fidem, ait, quam habemus in Dominum Iesum, eandem habemus etiam in omnes sanctos.* ROBERT. BELLARMINVS χ) concedit, quod *sicut in DEVM credamus, ita suo modo in sanctos etiam sit credendum, et in iis sperandum, tanquam patronis.* Hinc quoque illos deos appellant, deos tutelares ψ) et aequae ac angelos omnium omnino bonorum largitores constituunt, quin malis singulis singulos praefecere sanctos ω), uti ex litanis ϵ), et

ϕ) in commentario in epist. Pauli ad Philemonem comma 5.

χ) de ecclesia triumphante, lib. I. cap. 20.

ψ) Diserte IOANNES COCHLAEVS, in discuss. art. XXI. fol. 327. scribit, sanctos esse deos non per naturam, sed per gratiam et per participationem aeternae beatitudinis, et non esse deos alienos, nec extra DEVM, sed intime DEO coniunctos beatifica visione ac fruitione. Id quod etiam ROBERTVS BELLARMINVS scribere nullus dubitavit, quando de ecclesia triumphante, lib. III. cap. 9. sub finem, beate defunctos deos participatiue suae per participationem nominat. Conf. omnino NICOLAI HVNNII apostasia ecclesiae romanae, §. 177. et 358.

ω) Non diffidetur hocce ROBERTVS BELLARMINVS: Nos facile, inquit, de ecclesia triumphante, lib. I. cap. 28. ostendemus, non solum ab angelis, sed etiam a spiritibus beatorum hominum regi et gubernari fideles viuentes. Conf. et MARTINVS CHEMNITIVS, in examine concilii Tridentini, part. III. loc. 4. de inuocatione sanctorum, fol. 809. seq. edit. Francof. MDCCVII. et IOANNES ALBERTVS FABRICIVS, in bibliographia antiquaria, cap. 8. pag. 264. seqq. ubi ex THEOPHILO RAYNAUDO praefecturas et patronos recenset.

ϵ) Qualis est ex. gr. IOANNIS WILSONI, in exercitiis piis et Marianis, p. 155. litanis ad S. Iosephum, apud IOANNEM CONRADVM DANHAVERVM, in bodomoria spiritus papaci, tom. I. phantasm. VI. p. 115. et IOANNEM FRIDERICVM MAYERVM, in eclogis euangelicis, part. I. p. 242. edit. Hamburg. ann. MDCCXXXII.

et ex hymnis β) precibusque, quas ad illos fundunt, luculenter liquet. *Iosephum* ANDREAS DE S. THERESIA nominat omnipotentem patronum (allmögenden Schutz-Herrn γ) et δ) *conredemptorem vniuersalem*. Quanta fiducia! Non miramur proinde, qui sancti 2) et actu religioso externo, adoratione maiori colantur, eorum honori templa et altaria aedificentur, festa celebrentur, votaue illis nuncupentur. Quae partim adeo clara, vt nulla ratione negari queant, partim supra iam, vbi de angelolatria nobis sermo fuit, simul ostensa dedimus. In primis autem constat inter omnes, quod romanae sedis aedificae etiam sanctos defunctos 3) religiose inuocent. Docent patres Tridentini e) debere fideles *supplices inuocare sanctos, et ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere*. Praecipit *catechismus romanus* ζ) DEVM esse inuocandum, deinde sanctos: vt differentiam ostendat adorationis DEI et sanctorum, duas quidem praescribit precum formulas, ad DEVM: *miserere nobis, audi nos*: ad sanctos: *ora pro nobis*; verum praecceptum hoc minime obseruari in ipsa praxi, recte monet et ostendit celeberrimus quidam nostra aetate theologus η). Preces eorum ad sanctos plurimas nobiscum communicauit MARTINVS CHEMNITIVS θ), vt vltiori huius rei demonstratione facile supersedere queamus. Euincit, quae diximus, PAVLI SARPII, *Seruitae*, celebris theologi Veneti i) testi-

C 3

moni-

- β) Vid. *breuiarium Romanum trium ordinum S. P. Francisci*, ex gr. ad d. 10. Augusti, pag. 850. edit. Colon. ann. MDCCII. vbi fideles die festo S. Laurentii martyris ad illum ita canere iubentur: *Nostrum reatum dilue, arcens mali contagium, vitae repellens raedium. Soluta sunt iam vincula tui sacrati corporis, nos solve vinculis saeculi &c.*
- γ) in der *Predigt vom Ioseph*. fol. I. p. 2. p. 7. et fol. X. p. 1.
- δ) fol. K. p. 2.
- ε) apud CHEMNITIVM, lib. cit. fol. 799.
- ζ) part. IV. cap. VI. quaeft. 3. p. 443. edit. Vtinenfis an. MDCCVI.
- η) in *dissertatione de mortuorum honore vero et falso*, an. MDCCXXVIII. a. 200. v. 2. edita, p. 30.
- θ) lib. cit. fol. 821-847.
- i) ad cap. 2. fiat. vel. apud IOANNEM VALKENIERVM in *roma paganizante*, cap. III. p. 37.

monium, quo ingenue fatetur, in scholis quidem distingui honorem debitum DEO, et illum, qui defertur creaturis, illum vocari latrariam, hunc dulum; sed in praxi distinctionem non reperiri. Eadem signa reverentiae DEO et sanctis ex aequo exhiberi, genuflectionem, percussionem pectoris, inclinationem capitis, orationes, vota, iuramenta, erectionem templorum, altarium: immo in praxi ipsum sacrificium sanctis offerri. In scholis sanctos non proponi, ut datores gratiae, sed ut intercessores tantum, in praxi contra omnia illis tribui. Quid enim ingenua haec confessione clarius? Et IO. LVDOVICVS VI-VES ²⁾ suo tempore ita conqueritur: multi christiani, ait, diuos, diuasque non aliter venerantur, quam DEVM: nec vido in multis, quod sit discrimen inter eorum opinionem de sanctis, et id, quod gentiles putabant de suis diis ³⁾. Annon haec hodiernum in plurimis romanensium ostensa det experientia, iudicent aequi harum rerum arbitri. Iudicent hi, annon exinde eadem hic valeat ad idololatriam plurimorum romanensium consequentia, quam in s^{pho} praecedenti elicuimus; creaturas enim esse beate defunctos, nemo facile negabit.

§. X.

³⁾ *Mariolatria.*

In primis autem hic notanda est romanensium Mariolatria. Placuit istis, ut vel nomine statim ostenderent, maiorem Mariae, quam reliquis beate defunctis, deberi cultum, hunc absque vllō quidem in patrum scriptis, nedum in scriptura sacra, vestigio, *ὑπερδουλειας* nomine insignire. Patet autem horum idololatria hac in re etiam ex ipsorum praxi. 1) Fiducia-

²⁾ in *commentario in Augustini libr. VIII. de civitate DEI cap. vi.*

³⁾ Plura huc pertinentia suppeditat POLYCARPVS LYSERVS, in *diff. theol. de invocatione sanctorum libro I.* ROB. BELLARMINI *de sanctorum beatitudine opposita*, Lipsiae MDCXXI. et IO. STEWBERVS, in *diff. de eadem re*. Giesl. Hasl^{er}. MDCXX. Adde librum Delphi anno MDCCI. 8. editum, sub tit: *traité de prejuges lib. V.* (conf. *Sammlung Altes und Neues* ad ann. MDCCII. p. 603 seqq.) et IO. GERHARDI *confessionem catholicam, lib. II. part. II. artic. X. cap. 2. fol. 994.* edit. Francof. MDCLXXIX.

ducialem spem, quam in Mariam ponunt, MAXIM. SANDAEVS hisce prodit verbis: *certi et nos, ait μ) simus, si vera illam fide et filiali affectu ut patronam et aduocatam inuocauerimus, fore, ut non tantum in hora nouissima, sed et qualibet calamitate solatium obtineamus.* Et antea ν) verba Pauli de Christo, Seruatore optimo maximo Hebr. IV, 16. ad illam blasphemie applicauerat: *ad thronum igitur eius, in qua quieuit, accedamus cum fiducia, ut misericordiam consequamur, et gratiam in opportuno tempore.* Idem affirmat, ξ) esse eam clypeum in ipsam sperantibus, exsulibus praesidium, salutem, pietatis asylum, ciuitatem refugii, religiosi sanctuarium DEI, perfectis portam coeli. Dicunt quidam, Virginem esse mediatricem inter Filium et homines. Sentit ita IOANNES CRASSETVS, Iesuita ο): *ad Patrem, scribit, accedendum est per Filium, et ad Filium per matrem. Vti non possum saluari, nisi per merita Filii, sic sperare debeo de salute per intercessionem matris. Filius est noster mediator apud Patrem: mater est nostra aduocata et nostra mediatrix apud Filium:* et paucis interiectis esse eam corredemtricem docet: *ab eo, inquam, tempore, quo Maria vitam dedit DEO, illa vitam procurauit omnibus hominibus, ut, cum sacrificaret filium illum DEO, Patri suo, illa cooperata est ad eorum salutem.* Quidam supra Christum eam efferunt. Superstitiose prorsus de Christo et Maria scribit IOANNES FABER, Viennensis in Austria episcopus π): *orationem Mariae esse nobilissimum orandi modum, quia habeat rationem iussionis et imperii: nam Filium non tantum teneri audire matrem, sed et obedire. Quid? quod nonnulli illam deam facere non erubescant, omnipotentiam, aliaque attributa diuina eidem affingentes. Potentia eius, dete-*

μ) in orationibus ad sodales habitis *de patrocinio Deiparae* anno MDCXXX. Moguntiae editis, quae a superioribus perfectae et approbatae sunt utri duplex censura praefixa ostendit: pag. 481.

ν) pag. 453. ξ) pag. 376.

ο) dans la *consideration chretienne*, tom. I p. 17. 18. edit. Paris, ann. MDCXXII.

π) in opere *concionum*, part. I pag. 526. a. Laudat et maximopere commendat huius opera cuncta moralia, tum dogmatica IAC. HYACINT. AMAT DE GRAVESON, in *historia eccles.* tom. VII. p. 177.

detestanda SANDAEI sunt verba ϑ), est incredibilis; fecit in te magna, qui potens est, et data est tibi omnis potestas in coelo et in terra. It. Velle Virginis est non solum posse, sed et efficere. Docet idem amphitheatrum honoris, (quod horroris potius dicendum esse recte obseruat ipse IO. FABRICIVS, licet hic alioqui pontificiorum partes in se suscipiat, eosdemque vt omnis omnino idololatriae absoluat, annitatur σ), et blasphemum fane B. Virginis psalterium apud MARTINVM CHEMNITIVM τ). Hinc et 2) adorationis maioris honore Mariam afficiunt romanenses. Quid! vix oppidum, declamat SANDAEVS υ), certe non vrbs aut ciuitas paullo maior, quae non sospitae huic diuae in memoriam gratitudinis testandae causa aedem constituerit, ad quam tanquam ad sanitatis officinam et asylum miserorum in periculis confugiant. Votorum, quae Mariae nuncupantur, hanc affert ROBERTVS BELLARMINVS φ) formulam: Voueo DEO et Mariae, et omnibus sanctis etc. De festis in Mariae honorem institutis, qua ratione a plerisque celebrentur, non est quoddam, quippe quae nemo ignorat; nec 3) de actu religionis composito. Constat enim hic luce meridiana clarior ex precum ad illam formulis, quas legere licet apud CHEMNITIVM χ). BEDA BIERMANN ψ) huic quidem orationi: Maria, mater gratiae, mater misericordiae, tu nos ab hoste protege, et hora mortis suscipe, colorem dare annititur, ita eam explicans: Maria, quae genuisti Christum, auctorem gratiae et misericordiae, tua intercessione fac, vt Christus nos protegat principaliter, et hora mortis suscipiat. Verum, vt taceam, nec hanc explicationem verbo diuino congruam esse, nec crassissimi erroris expertem, quare preces simplicioribus praescriptae tam obscuris inuoluuntur verbis? maxime cum sciamus, simpliciores naturali inclinatione ferri ad creaturarum adorationem. Pluribus dicta exponunt IO. GERHARDVS ω), GEORGIUS

CALIX-

ε) lib. cit. pag. 443. p. 460. et p. 469.

σ) in consideratione variarum controuersiarum, quam anno MDCCIV. euulgauit, p. 420.

τ) in examine concilii Tridentini, part. III. fol. 828. seqq. υ) lib. cit. p. 34.

φ) de ecclesia triumphante, lib. III. cap. 9.

χ) lib. cit. fol. 824. seqq.

ψ) in speculo catholico-controuersifico Erfordiae an. MDCCXXXI. 8. edito: tract. 5. artic. 4. p. 186. ω) in confessione catholica, loc. cit. fol. 1018. seqq.

CALIXTVS α) et GEORGIVS HENRICVS GOETZIVS β).
Ecquis vero etiam hic a romanensibus idololatriam com-
mitti, coll. *s. V.* negabit.

§. XI.

Ab incorporeis pontificiorum idolis accedimus iam ad γ) *artola-*
corporea, vt cultus, quo haec quoque prosequuntur, ratio-
nem breuiter lustremus. Praecipue autem huc pertinet
dissentientium artolatria, qua, non contenti, quod in sacrifi-
cio missae coram pane a sacrificulo in altum eleuato proci-
dant, pectora percutiant, et preculas suas demurmurent; pa-
nem illum thecae inclusum in processibus pompa maxi-
ma circumferunt, et extra actum sacramentalem, quicumque
huic sacro, in primis in locis iuri territoriali pontificiorum sub-
iectis, obuiam fiunt, in genua procumbere, ac cultu DEO
debito idolum illud adorare tenentur. Docent nos hoc pa-
tres Tridentini γ). Accedit ROBERTVS BELLARMINVS:
*cultu, inquit δ), latriae dicimus per se et proprie Christum
adorandum, et eam adorationem ad symbola etiam panis et vi-
ni pertinere, quatenus apprehenduntur, vt vnum quid cum
Christo continent.* FRANCISCVS COSTERVS eandem tuc-
tur sententiam, panem nimirum consecratum esse asseruan-
dum, ostendendum et adorandum. Ita enim scribit ϵ): *Hon-
oramus Christi corpus asseruantes et pretiosis vasis impo-
nentes in recordationem eiusdem mortis et sepulturae Do-
minicae, dum Christi corpus sub specie panis manuum velut
mortuum corpus et ex sanguine sacris thecis tanquam sepul-*

D

CRO

- α) in *dissertatione theologica de cultu sanctae Virginis apud pontificios*,
Helmst. ann. MDCL. habita.
- β) in *dissert. de odio pontificiorum in hymnos Lutheri*, qui pag. 20. tam
horrendas formulas quorundam romanensium in adoranda Ma-
ria nobis suppeditat, vt sine detestatione nequidem legi
possint. Adde, si placet, scriptoribus citatis librum a Iesuita quodam
Pragae anno MDCLXXXVIII. 12. editum, sub tit: *Wegweiser zum wun-
derthätigen Bilde der Mutter Gottes bey Graupen.* (conf. *Samml-
ung Altes und Neues ad annum MDCCX. pag. 320. seqq.* et ad annum
MDCCXVII. pag. 924.)
- γ) *sessione XIII. cap. V. et canon. VI.* apud CHEMNITIVM, in *exam.*
concilii Tridentini, fol. 384.
- δ) *lib. I. de eucharistia.* ϵ) in *encheiridio*, cap. 8. pag. 320.

cro includitur, et adoratur, ut de hoc sepulturae genere non incommode possit intelligi vaticinium Esaiæ: et erit sepulchrum eius gloriosum. Plura qui cupit, adeat MARTINVM CHEMNITIVM ζ), IOANNEM GERHARDVM η), CHRISTIANVM CHEMNITIVM θ) et IOANNEM CONRADVM DANNHAWERV M).

§. XII.

5) iconolat-
ria.

Iam quoque dispiciamus, quemnam imaginibus pontificii exhibeant cultum. *Debitum honorem et venerationem esse imaginibus Christi, Mariae et aliorum sanctorum imperitendum, docet concilium Tridentinum κ).* Quis autem sit ille honor debitus, nec Tridentini patres, nec praefes et iudex, pontifex Romanus determinare ausi sunt: ast Iesuitae, oculi mentis papae, prodiderunt. Ita autem determinat ROBERTVS BELLARMINVS λ): *secunda opinio est, quod idem honor debeat imaginibus et exemplari.* Hinc et hic deprehendimus, quo imagines venerantur romanenses, 1) actum quendam religiosum internum, fiduciam nimirum de conferendis beneficiis. Quamquam enim Tridentini patres illam remoueant, experientia tamen contrarium demonstrat. Patet enim haec fiducia ex benedictionum formulis, quibus easdem consecrant, ex. gr. imaginem Mariae: *sanctifica DEVS hanc formulam beatæ Virginis, ut tuis fidelibus salutaris auxilii opem ferat, etc.* it. imaginem Ioannis euangelistae: *praesens, ut omnes illam cum reuerentia intuentes, precesque coram illa fundentes, pro quacunque necessitate orauerint, exaudiantur.* Sit haec imago daemonum sancta expulso, angelorum aduocatio, fidelium protectio, eiusque in hoc loco vigeat intercessio, etc. μ) Obseruamus hic 2) adorationem

ζ) in examine concilii Tridentini, part. II. loc. IV. sect. V. fol. 384. seqq.

η) in confessione catholica, lib. II. part. II. artic. XIV. cap. 3. fol. 1156. seqq.

θ) in disputatione theologica de transubstantiatione, et illi superstructo fessio corporis Christi an. MDCLXVI. habita.

ι) in disput. theol. de fessio corporis Christi, vulgo Trohnlechnams: Tag. Argent. an. MDCLXII.

κ) sessione XXV. apud CHEMNITIVM, lib. cit. part. IV. loc. 2. fol. 43.

λ) de ecclesia triumphante, lib. II. cap. ult.

μ) conf. MART. CHEMNITIVS, lib. cit. fol. 67. seqq.

nem quandam maiorem et minorem: *docent enim item, verba sunt MARTINI CHEMNITII, loc. cit. facienda vota, suscipiendas peregrinationes ad certas sanctorum statuas, hac promissione: si quis tali se voueat imagini, sanabitur, vel optato potietur.* Ipsi patres Tridentini loc. cit. iubent fideles *coram illis caput aperire et procumbere, iisque osculum imperitare.* Inde nec 3) inuocatione imaginum superfedent romanenses. Praescripta est ex. gr. oratio ad effigiem vultus Christi, quam Veronicam appellant: *salue sancta facies, nos ab omni macula purga vitiorum, atque nos consortio iunge beatorum. Nos perduc ad patriam, o felix figura, etc.* In primis vero hoc cultu religioso afficiunt crucis signum. Annotat CHEMNITIVS loc. cit. in *antidotario* exstare hanc ad illud orationem: *signum sanctae crucis defendet me ab omnibus malis. Per hoc signum sanctae crucis a periculis mundi liberet me Dominus.* Et ROB. BELLARMINVS 1) eius tres enumerat effectus, 1) *quod fugiat daemones; 2) pellat morbos et omnia mala; 3) sanctificet ea, quibus imprimatur.* Non est autem, quod patres Tridentini, vt fucum faciant imperitis, garriant, honorem, qui imaginibus exhibendus, referri ad prototypa per easdem repraesentata. Nam 1) idem gentiles ad idololatriam suam tegendam adduxerunt, nec patribus haec responso fatiscit: vide ARNOBIVM, alios. 2) contrarium docet BELLARMINVS Coryphaeus idoli romani defensorum: *imagines Christi, inquit §), et sanctorum venerandae sunt, non solum per accidens vel improprie, sed etiam per se et proprie, ita vt ipsae terminent venerationem, vt in se considerandae, et non solum, vt vicem gerant exemplaris. Si enim imago non est veneranda, nisi improprie, quia nimirum coram illa, vel in illa, vel per illam adoratur exemplar, certe licebit simpliciter negare imagines esse venerandas. Quod enim non dicitur, nisi improprie, simpliciter negari potest. Quae potest esse euidentior idololatria? Res sane adeo euidentis est et aperta, vt occultari etiam has loquendi rationes coram simplici populo voluerit idem cardinalis. Nam quantum ad modum loquendi, eius sunt verba o), praesertim in concione*

D 2 ad

1) de ecclesia triumphante, libr. II. cap. ult.

§) lib. cit. cap. 21.

o) lib. cit. c. 22.

ad populum, non est dicendum, imagines vllas adorari debere latraria, sed e contrario, non debere sic adorari. Ne iam 3) ipsam tester experientiam contrarium ostendentem, in simplicioribus certe. Quod ad prudentiores quidem attinet, refert auctor epistolae libro: *memoires litteraires*, insertae π), se animaduertisse, bene instructos re vera credere, quod imagines nil sint, nisi ligna, lapides et picturae, nec exstructae, nisi vt adspicientes eas excitarentur ad imitandas eorum virtutes, quos non vident. Ceterum consulendus omnino est, praeter CHEMNITIVM, loc. cit. IOANNES FECHTIVS ρ).

§. XIII.

δ) *lipfano-*
latraria.

De reliquiarum cultu, qui apud romanenses viget, hoc edocet nos IOAN. GERHARDVS σ) ex ipsis pontificiorum scriptis, eodem fere modo ab istis peccari, ac iam quoad reliqua eorum idola obseruauimus. Nimirum 1) fiduciam in illa, spemque ponendo nimiam, ob magnam, quam illis tribuunt, virtutem. Contendunt Tridentini patres τ) *per corpora sanctorum et martyrum multa beneficia a DEO hominibus praestari*, et damnant *ibidem* affirmantes, frustra frequentari sanctorum memorias eorum opis imperandae causa. Eundem in modum locutum esse FRANCISCVM COSTERVUM υ) refert GERHARDVS: *reliquias sanctorum honores, nec dubites de auxilio eorum et defensione tui aduersus daemonem, qui timet illorum magnam virtutem*. Vt taceam reliqua huius fiduciae testimonia a pontificiis prolata, quae apud GERHARDVM legi possunt. Colunt vero etiam praeterque 2) adorationem maiorem et minorem illis praestando; iurando scilicet per istas, et ad maiorem iuramenti religionem easdem adhibendo: *sic te DEVS adiuuet, et istae sanctorum reliquiae*; osculando easdem, tanquam pignora patronorum, secundum BELLARMINI ipsius confessionem; genua coram illis flectendo ac procidendo, et quae sunt reliqua

π) Vid. *memoires litteraires*, a laHaye MDCCXV. tom I part. I. artic. IX. p. 458.

σ) in dissertatione Rostochii anno MDCCXIII. habita, cuius index: *examen conciliationis doctrinae pontificiae et Lutheranae in articulo de cultu imaginum et reliquiarum*.

τ) in *confessione catholica*, lib. II. part. II. artic. X. cap. 22. fol. 202r.

υ) *sessione XXV.*

υ) part. I. concion. 32. post Pentecost.

liqua a GERHARDO allata, et ex differentium confessionibus praxique ab eodem probata ϕ).

§. XIV.

Tandem ad cultum, quo aduersarii papam afficiunt, devenimus, et obseruamus 1) quod quidam omnia fere Christi nomina isti attribueri non vereantur, immo, quod horrendum plane, 2) ipsius *DEI* nomine illum aliquando compellent, modo vice-deum, modo pro-deum, modo *DEVM* ipsum, modo deum in terris, modo visibile quoddam numen, et quasi visibilem quendam deum, ad diuinitatem ipsam plane sublatum vocantes; 3) varia etiam dicta scripturae, quae de *DEO* et Christo agunt, ex. gr. *Io. XII. 32. Eph. I. 20.* ad papam ore blasphemico applicent; 4) diuina illi adscribant attributa et propria, e. c. infallibilitatem, potentiam maximam, infinitam, absolutam, immo omnipotentiam; diuinum eidem honorem, adorabilitatem adscribant; ac blasphemice statuentes Christi et papae potestatem esse eandem, eundem vtrique deberi honorem arbitrentur χ). Quis vero iam dubitabit, quin, qui papam, hominem, hoc modo venerantur, in idololatriae crimen incurrant?

§. XV.

Quamuis autem, esse haec maxime superstitiosa et idololatrica, sole meridiano, clarius coll. §. V. existimem, ne tamen iis, qui minus fortasse in generalibus acquiescere cupiunt, penitus deesse videar, specialiora quaedam, quantum per angustas has plagulas fieri potest, patrum testimonia afferam.

D 3

- ϕ) Conf. praeter *IO. GERHARDVM, I. C. MART. CHEMNITIVS*, in *exam. conc. Trid. part. IV. loc. I. fol. 7. seqq.* et *IO. FECHTIV* *dissert. modo citata.*
- χ) Horum omnium, quae de modo, quo pontificii papam venerantur, diximus, luculentissima affert exempla *GOTTFRIED ERNESTVS MULLERVS*, in *diff. theol. de papolatrica* Lipsi. anno *MDCCLXXVI.* habita: praeter quem hic ferri meretur *IOANNES HOEFFNERVS*, in *diff. anno MDCLV.* edita, quae inscripta est: *Nomen blasphemiae in fronte papae scriptum: DEVS sum, errare non possum, in honorem DEI etc. detectum.* Add. his *GERHARDVS TITIVS*, in *ostensione summaria, quod pontificii dogmata sua sibi peculiariter non possint unanimitate scriptorum ecclesiasticorum, e quinque prioribus post natum Seruatorem saeculis superstitium, consensu probare:* quae *Helmstadii* anno *MDCLVIII.* prodit in *4. cap. II. p. 33. seqq.*

7) papolatrica.

Patres eiusmodi cultum pro idololatrico habuere.

ram. Horum summa id nos edocebit, illos, qui talia perpetraverint et adhuc committant, idololatrarum nomine esse insigniendos. Cultum enim eiusmodi angelorum disertis verbis idololatricum pronuntiant patres saec. iv. in synodo Nicaena congregati. *Non oportet, inquit ψ), christianos, relicta DEI ecclesia abire, angelos nominare ω), et congregationes facere, quod est prohibitum. Si quis ergo inuentus fuerit τωτη τη κεκυμμενη ειδολολατρευει ηολαζεν, occulatae huic idololatriae vacare, sit anathema, quia reliquit Dominum nostrum Iesum Christum, DEI Filium, καη ειδολολατρευει προσηληθευ, et ad idololatriam accessit.* Similem sententiam hac de re tulit AVEVSTINVS, eum nimirum, qui angelos adorer, templa illis exstruendo, ethnicorum instar idololatriam committere. *Nonne si templum alicui sancto angelo excellentissimo, inquit ωω), de ligno et lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi et ab ecclesia DEI, quoniam creaturae exhiberemus eam seruitutem, quae vni tantum debetur DEO ω).* Inuocationem porro et adorationem sanctorum, hosque inter Mariae praepimis, idololatriam redolere sat clare testatur EPIPHANIVS: *reuera virgo, inquit β), erat ipsa honorata, sed non ad adorationem nobis data, sed ipsa adorans eum, qui ex ipsius carne genitus est, etiamsi in vniuis sit. Neque Ioannes adorandus, neque Thecla, neque quisquam sanctus adoratur. Non enim dominabitur nobis antiquus er-*

707,
ψ) canone XXV. apud IOANNEM HARDVINVM, in concilio rom. tom. I. fol. 787.

ω) Quaedam quidem excipiunt romanenses, quibus hoc testimonium nobis extorquere nituntur. Vid. ROBERT. BELLARMINVS, *de ecclesia triumphante, lib. I. cap. 20.* et CAESAR BARONIVS, in *annal. eccles. ad an. Christi LX.* Verum nos solum illum opponimus THEODORETVM, in *commentario ad Coloss. II. tom. III. fol. 355.* edit. Parif. anno MDCXLI. vbi sensum huius canonis egregie explicat. Conf. BALTHASAR BEBELIVS, in *antiquitatibus ecclesiasticis, saec. IV. artic. 8. sect. 4. p. 237. seqq.* et IO. CASPAR SVICERVS, in *thesauro ecclesiastico, tom. I. fol. 44. seq.*

ωω) contra Maximinum, Arianorum episcopum, lib. I. tom. VI. opp. fol. 288. edit. Parif. MDCXXXVII. et fol. 689. edit. Basil. anno MDLXIX.

α) Ipse INNOCENTIVS III. papa saec. XIII. templa et altaria creaturis condere, idololatriae esse docet in lib. III. *de mysteriis missae cap. 11.*

ρ) contra Collyridianos disputans haeref. 79.

ror, ut relinquamus viuentem et adoremus ea, quae ab ipso facta sunt: coluerunt enim et adorauerunt creaturam praeter creatorem, et stulti facti sunt. Ad imaginum cultum et adorationem quod attinet, prouocamus ad ORIGINEM, qui γ), κυ τιμωμεν, dicit, τα αγαλματα, και δια το μη, το οσον εφ ημιν, καταπιπτεν εις υποληψιν την περι του εσαι τα αγαλματα θεου ερετος. Non honoramus statuas, etiam ne, quantum in nobis est, incidamus in suspicionem, quasi nobis sint statuae dii alieni. Conf. quoque, si placet, concilium Nicaenum δ): vide sis etiam TERTVLLIANVM ε), EPIPHANIVM ζ), LACTANTIVM η), et AVGVSTINVM θ). Saeculo adhuc VIII. cultum imaginum habitum fuisse idololatricum, asserere licet nobis Caroli Magni testimonio suffultis θθ): nos, ait hic, imagines in basilicis postas idola non nuncupamus, sed ne idola nuncupentur, adorare et colere eas, iisque seruitium impendere recusamus. Pariter cultum reliquiarum sanctorum religiosum, HIERONYMVVS his verbis labefactat ι): nos non martyrum reliquias colimus et adoramus, ne seruiamus creaturae potius, quam creatori, qui est benedictus in saecula. Artolatria et papolatria hodiernorum pontificiorum primaeuae ecclesiae plane ignotae fuerunt: illius enim nullum ante saeculum VIII. inuenies vestigium κ); ad hanc quod attinet, notanda sunt verba ipsius AENAEAE SYLVII λ), ante concilium Nicaenum ad Romanam ecclesiam paruum habebatur respectus. Alias nulli dubitamus, quin, si obtinisset, eadem eas censura notassent patres. Ceterum huc maxime faciunt, quae IOSEPHVS BINGHAMVS nobis refert μ).

§. XVI.

- γ) *libr. VII. contra Celsum*: in quo toto familia passim deprehendes.
 δ) *canone I. apud HARDVINVM, tom. I. concil. fol. 509.*
 ε) *libr. I. de idololatria, cap. 4. et 15.*
 ζ) *in epistola ad Ioannem, episcopum Hierosolymitanum.*
 η) *in institutionibus diuinis, lib. II. cap. 19.*
 θ) *de moribus ecclesiae catholicae, lib. I. cap. 34. tom. I. operum.*
 θθ) *de impio imaginum cultu, lib. IV. cap. 18. p. 520. edit. quae cura Summe Reuerendi CHRISTOPH. AVGVSTI HEVMANNI AN. MDCCXXXI. in g. Hannoverae prodit.*
 ι) *epist. 51. aduersus Vigilantium.*
 κ) *Vid. 10. VALKENIER, in Roma paganizante, cap. 16. p. 347.*
 λ) *epist. 288. Conf. et 10. VALKENIER in speculo papismi, quod accessit eiusdem Romae paganizanti.*
 μ) *in originibus ecclesiasticis, vol. V. pag. m. 80. seqq.*

§. XVI.

Epilogus.

Desiderabis autem, lector beneuole, nec vitio tibi ver-
timus, pleniorē adhuc, quod cultus eiusmodi idololatri-
cus in veteri ecclesia haud obtinuerit, ex ipsorum pariter ve-
terum christianorum ritibus, ac patrum antiquissimorum di-
ctis, confirmationem. Fatemur etiam, ad huncce cum nos
accingeremus laborem, sic rem pertractare, animum nobis
omnino fuisse. Verum dabis veniam, confidimus, haecce, ob
penuriam temporis accuratam patrum collationem parum
permittentis, non omittentibus, quam potius in commodio-
rem occasionem differentibus. Interim cum iam ipsi filum
coepum in praesenti commentatiuncula penitus pertexere
nequeamus, veluti ad finem properantes et in transitu no-
tamus, plurima huc pertinentia a viris longe celeberrimis
tenuitatemque nostram superantibus iamiam fuisse colle-
cta v). Verum nec ex ipsis desunt romanae sedis propu-
gnatoribus, iam a communi suorum hac in parte senten-
tia quodammodo abeuntes z). Quemadmodum autem ce-
teris in obscurissima tenebrarum densitate circumambulan-
tibus, Numinis Diuini gratiam, mentes eorum illustraturam;
ex animo vouemus, ita Eidem pro conseruato in ecclesia
nostra euangelica vero Ipsius cultu laudes dicimus
atque gloriam:

יהוה צבאות אשרי ארם כוטה כד:

- v) ex. gr. 10. CASPARO SVICERO, in *thesauro ecclesiastico* voc. μαρτυρ, αγγελος, εικων, etc. IOANNE DALLAEO, in opere de obiecto cultus reli-
gios, lib. I. cap. 2. 3. 4. et in libro de imaginibus; IOANNE GERHARDO,
in locis theologicis, tom. IIX. loc. 29. de morte; §. 426. seqq. et in confessione
catholica passim; IOSEPHO BINGHAMO, in originibus ecclesiasticis,
vol. V. pag. m. 80. seqq. et vol. X. lib. XXIII. c. 4. §. 9. pag. 95. seqq. D.
SALOMONE DEYLINGIO, insigni academiae huius, immo totius
orbis eruditi ornamento, Praeceptore nostro et Patrono aetatem de-
uenerando, in observationibus miscellaneis hoc anno hic Liphiae editis,
exercit. V. qua nouitas errorum pontificiorum circa sacram eucharistiam
ostenditur, obsf. 8. 10. et 11. GERHARDO TITIO in ostensione summa-
ria supra iam laudata, MARTINO CHEMNITIO in examine concilii
Tridentini, locis citatis; IO. VALKENIERIO in libro citato; aliis:
taceo iam dissertationes supra citatas, aliasque.
- z) exempla quaedam affert auctor dissertationis de honore sanctorum vero et
falso anno MDCCLXXVIII. euulgatae.

✠) (✠

154071

AB: 154071

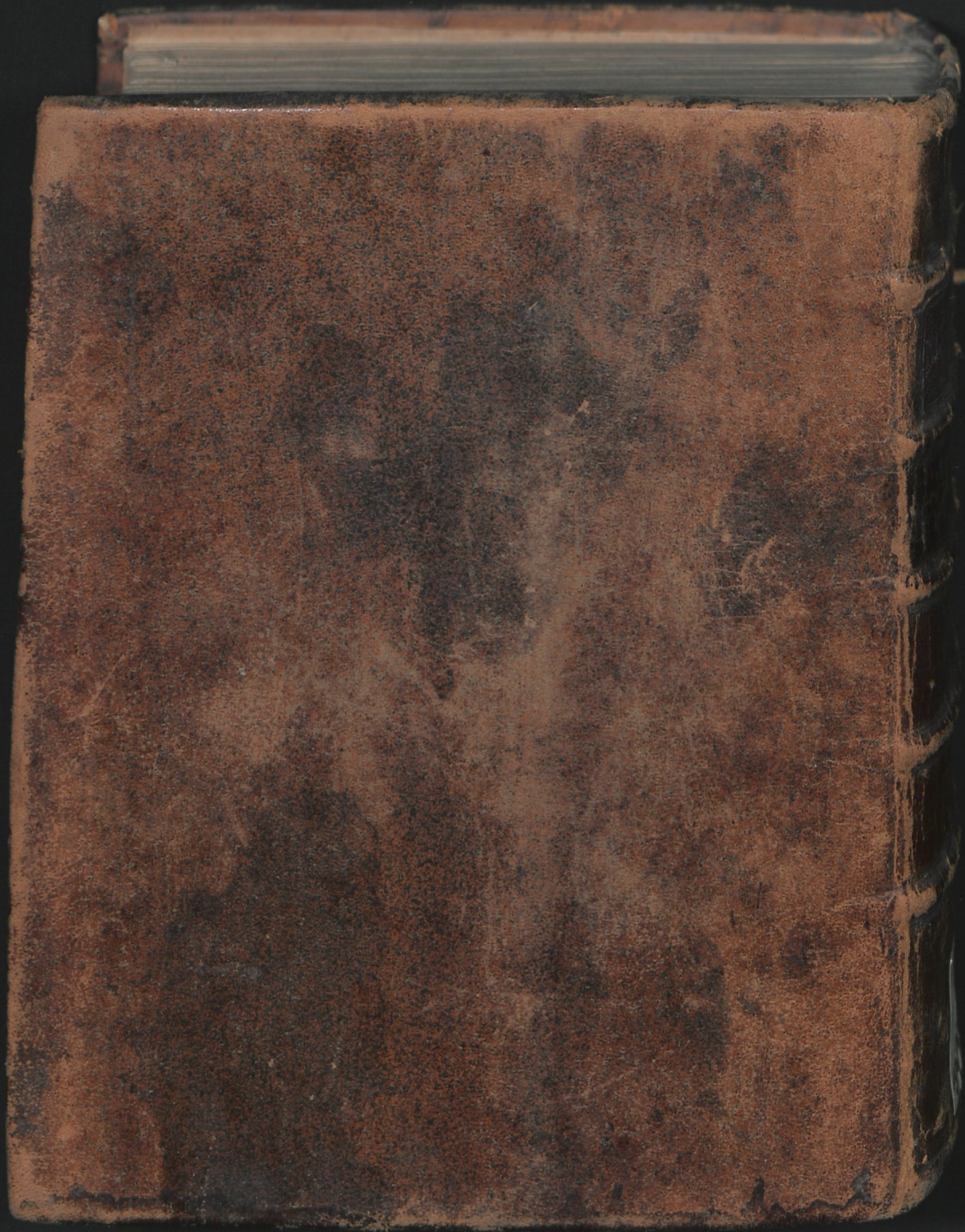
ULB Halle 3
003 902 811

82

1078
Vb 17

w DISSERTATIO EPISTOLICA, 19
QVA

PATRES
PRIORVM SAECVLORVM
IDOLOLATRIAE
ROMANENSIVM IVDICES
SISTVNTVR,

AD
VIRVM
PRAENOBILISSIMVM, PRAECLARISSIMVM
ATQVE AMPLISSIMVM
IOANNEM DIEDERICVM
WINCKLERVM, A. M.

ELOQVENTIAE ET PHILOSOPHIAE PRACTICAE
IN ATHENAEO HAMBVRGENSI PROFESSIONEM
SOLEMNITER AVSPICANTEM,
AVCTORE
FRIDER. MATTHAEO REIMBOLDO
HAMBVRGENSI.

D. XIII. DECEMBRIS A. R. S. MDCCXXXVI.

